

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITĂȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. 14947 1

Inv. 23684 No.

S. D. R.

MEDITAȚIILE

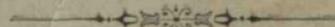
LUI

GR. ALEXANDRESCU

STUDIU LITERAR

DE

I. GĂVĂNESCU

BUCURESCI

TIPOGRAFIA «NOUĂ» GR. PANAITESCU

1896

Prețul 1 leu.

Inv. A.498

4°53/BF

REZERVAT

1896

MEDITAȚIILE

LUI

GR. ALEXANDRESCU

STUDIU LITERAR

327062

DE

I. GĂVĂNESCU

23684

BUCHARESTI

TIPOGRAFIA «NOUĂ» GR. PANAITESCU

1896

859.009 „18th Alexandrescu

859.0 (Alexandrescu 106)

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCHURESTI

17947

174

COTAT

1956

CONTROL 1955

REC 06/06

1961

B.C.U. Bucuresti

C23684

MEDITAȚIILE LUÎ GR. ALEXANDRESCU

I

Două căi s'ar putea lua spre a cere
ceta și expune sistematic ideile unui
autor. Am putea proceda prin a pune
autorului anumite întrebări relative la
problemele ce ne interesează pe noi
și a căuta în opera lui indicațiuni,
directe sau indirecte, care ne-ar con-
duce la un răspuns. Am putea întreba,
bunăoară, ce crede Grigore Alexandrescu
despre fericire, despre idealul și viitorul
neamului său, despre natura și soarta
omului, sau despre oare-care altă ces-

tiune care în momentul acela ne-ar interesa mai mult.

Acesta ar fi mijlocul de a face să vorbească un autor, cam cu oră ce preț, despre ce ne pasă nouă atunci, nu despre ce i-a păsat lui mai mult. E un fel de intervieware *post mortem*.

Altă procedare este a lăsa pe însușii autor să vorbească de ce-i arde lui mai mult, a culege apoi, în sistem, ideile împrăștiate ici-colea asupra diferențelor probleme de cărि mintea lui a fost preocupată și inima lui sbuciumată.

Poate că multe din cestiunile zilei nu vor fi numai — decit atinse, în chipul acesta. Dar autorul nu era ținut să anticipeze viața societăței noastre. El a trăit din viața timpului său. Si noi voim să avem psihologia fidelă a personajului și a epocii sale, pe cît se poate iar nu soluțiuni la problemele vieței noastre de azi. Pentru greutățile existenței noastre, fie individuale fie colective, trebuie să ne trudim noi mintea spre a găsi un răspuns, iar nu să

mergem la mintea morților, cări au fost destul de vii pentru timpul și nevoile lor.

Voiū numi prima metodă, *subiectivă*, pentru că subiectul cercetător își pune în primul rînd interesele sale; pe a doua, metoda *obiectivă*, pentru că autorul cercetat e considerat pe cît se poate în sine.

Natural că e greu a separa în practică aceste două metode, aşa ca să întrebuințăm *exclusiv* sau numai pe una sau numai pe alta. Cu toate că înclin, în cazul de față, pentru cea obiectivă, nu tăgăduesc că mă va plăcea cîte o dată, de curiozitate, să cercetez părerea unui aşa distins spirit, ca Gr. *Alexandrescu*, asupra vre-unei probleme, încă arzătoare, care l-a preocupat poate numai în treacăt și incidental.

Pe calea indicată se restaurează cuprinsul sufletesc, de idei și sentimente, al poetului. Nu întreaga lui viață psihică, negreșit. Poate nicăi cele mai tari și intensive momente. În tot cazul,

dintre momentele tară și intense, acelea cări aū permis o manifestare artistică. Vom avea, deci, dintre fazele evoluției psihice, poate tocmai pe cele mai complete și armonice, cind facultățile de simțire și de expresiune nu se suprimă una pe alta, prin esces sau prin «defect». Se suprimă prin esces, cind inima, prea plină de afectele sale covîrșitoare, zace oare cum sub greutatea lor în o stare pasivă, care nu-i lasă nicăieri ideia unei ușurări prin plângere, necum prin cîntare poetică. Se suprimă echilibrul prin «defect», cind inima, goală de emoție adevărată, se silește și simula și imita unele dureri sau bucuriî închipuite, pentru descrierea căror negreșit nicăieri expresia nu va fi decît searbădă, moartă, factice. Aceasta despre partea factorului psihic emoțional.

Același dezechilibru ne-estetic se produce cind, din o cauză sau alta, se iubește în partea factorului de expresiune fie escesul, fie «defectul». Escesul, constînd în limbuția prolixă, lucsuriantă, *recher-*

chée, duce la aceeași impresie de afectare ca și lipsa de emoție într'un potop de vorbe de efect. Defectul de expresie, neputința de a formula complect său cît de aproximativ o stare psihică intensă, echivalează cu mediocritatea talentului, care poate sta alături cu o mare putere de simțire.

In cele mai frumoase producte artistice ale unui suflet simțitor de poet talentat, găsim tocmai momentele de echilibru între puterile de simțire și de exprimare.

Odată aceste momente găsite și puse în ordine sistematică, ele aș nu avea nevoie de a fi esplicate. Simpla lor formulare ne ajută numai a reconstitui natura *tale quale* a poetului. Aceasta e negreșit mult; e de sigur primul pas pentru orice analiză mai departe. Dar trebuie să se mulțumește cu atât, că să aflăm cum să produc acele elemente constitutive ale inimii poetului, și de ce aș dat ele naștere tocmai acestor producte, acestor mani-

festări, cărि alcătuiesc viaţa lui artistică.

Ne trebuie atunci, spre a ne mulţumi aceste trebuinţe ale inteligenţei, să cunoaştem, pe cît se poate mai de aproape, viaţa întreagă a poetului. Trebuie să ştim ce temperament şi caracter aŭ avut părinţii şi rudele din linie ascendentă, ce înrîurire a căpătat dela mediul în care a crescut, dela educaţia în familie, dela tovarăşii de copilărie, dela cărţile ce a citit, etc. Aceste cercetări ne vor face să ne dăm seama de caracterul şi temperamentul scriitorului, de ideile şi sentimentele ce-l preocupă mai mult. D'aci, din elementele ereditare şi experimentale, se urzeşte şi se ţese fondul primitiv al vieţei sufleteşti, unde vor veni să'sti ia loc momentele cele mai decisive ale dezvoltării individulu. Şi ca să înțelegem pentru ce opera lui artistică, se compune tocmai din cutari şi cutari producţiuni, mai avem nevoie să cunoaştem evenimentele, fie intime fie publice, la cărि a luat parte scriitorul.

Din nenorocire, aceste date ne lipsesc pentru mai toti și pentru cei mai principali poeți ai noștri. Abia dacă Eminescu face *întru cit-va* excepție.

Marea luî nenorocire i-a servit și de noroc în această privință, — adică de noroc nu pentru el, ci pentru critica literară; căci s'a căutat a se studia condițiile lui de viață și de naștere, spre a se da o explicație groaznicului dezastru al unei aşa de frumoase inteligențe.

De aceea, în genere, critica noastră literară e nevoită a se mulțumi cu prea puțin în ce privește explicația operei de artă. Ea nu poate să deducă în mod sigur din natura poetului, pe care n'o cunoaște decât tot și numai din opera lui de artă. Așa că rolul se schimbă. În loc d'a putea să ne explicăm opera de artă din natura artistului dată prin ereditate și educație, suntem nevoiți a căuta să restabilim natura poetului din opera lui de artă.

Cel mult dacă ne rămîne mijlocul d'a explica felul operei de artă,

direcția ei intelectuală, mai mult de cît emoțională, din condițiile istorice și sociale ale țărei și ale mediului său clasei sociale în care a trăit autorul ei. Evenimentele generale politice, aspirațiile ordinei sociale ale unei epoci, fiindu-ne cunoscute, în trăsurile lor principale, tot ce poate face criticul cu deprinderi științifice este de a pune în legătură causală acele stări politice-sociale cu opera de artă. Dibăcia lui constă în a face verosimilă această apropiere, care de ordinul, tocmai pentru că explică prea mult, explică în particular prea puțin. De acest mijloc s'a servit la noi în studiile sale de critică literară, d-l Gherea.

Nu mai începe îndoială că ce am spus noi să stim, e anume tocmai ce cause speciale, determinate, au pricinuit nașterea cutăror producționi literare. Aceasta n'o poate urmări critica noastră.

Vedeți însă pînă la ce detaliî a putut ajunge critica străină în studiul ei asupra marilor poeți din occident. Lord Byron, — pentru a nu lua decît un exem-

plu din atîtea altele — e espicat, dacă nu complect, — lucru imposibil pentru o individualitate atî de complexă și complicată — dar îndestul, ca să ne mulțumească primele și cele mai urgente trebuințe intelectuale. Temperamentul lui e dedus din natura părinților și a strămoșilor, caracterul lui din cele dintîi înrîuriri ale educației; subiectul poezilor sale, materialul de idei ce le alcătuiesc, felul imaginilor, sunt căutate și găsite în peripețiile vieții poetului, în experiența lui.

In poemele sale *Child Harold*, *Don Juan*, *Ghiaurul*, etc., se văd reminiscențe vii din călătoriile sale prin Spania, Italia, Grecia, Albania. Unele pasagi și scene se știu anume cum sînt luate de pe natură, din intuiția directă, ba chiar din întîmplările sale. Mai la fie-care rînd resună o suvenire din viața lui, pe care criticul poate s'o urmărească și să arate unde și cînd și-a făcut intrarea în sufletul poetului. Cîntecul «Fata din Atena» se referă la o dragoste trecătoare a lui By-

ron cu una din fetele unui funcționar dela consulatul englez din Atena. Cu-tare parte din *Child Harold* (cînt. II), cutară bucăți lirice (*La Florența. Intr'un album. În timpul unei vîjălii etc.*) amintesc dragostea lui cu D-na Spencer Smith în insula Malta. În «*Asediul Corintului*», colorile înfiorătoare ale descrierii scenelor de măcel sunt luate după o priveliște reală din Constantinopoli, unde a văzut cîinii mușcînd dintr'un cadavru. Impresiile lui din trecerea înnotă strîmtoarii Dardanelele, dela Sestos la Abidos, i-a servit ca material în zugrăvirea unei scene din *Don Juan*.

Nu vrea să înmulțesc exemplele. Se pot găsi în abundență în criticii cari au studiat opera lui Byron, (*Taine, Brandes, etc.*).

Dacă nu s-ar cunoaște aceste particularități, valoarea întrinsecă a poeziei n'ar scădea, negreșit, dar efectul emoțional asupra cititorului ar fi de zece, de o sută de ori mai mic. Vorbele și imaginile poetice n'ar deștepta în su-

flet decît un echo ū mărginit, n'ar aminti suveniri din trecutul poetului. Aste amintiri fac să se apropie, prin simpatie, emoția cetitorului—deși încă de departe — de cea simțită de autor însuși în situația psihică a concepției poetice.

Deosebit de aceasta, se mai adaugă plăcerea decursă din înțelegerea mai deplină a lucrului.

Critica noastră nu poate să ne orienteze în taina intimă a cauzelor ce au pricinuit cutare producție lirică sau satirică a lui *Alexandrescu*, bunioară. În ce împrejurare a scris el, d. es. celebra poezie *Anul 1840*? Ce l'a determinat la aceasta? Ce fapte recente, ce planuri, ce lupte, ce indemnuri? Cu ce ocazie a scris el spiritualele lui epistole? La ce eveniment se raportează anume cutare fabulă? Cine e «boul» ajuns în post mare? Cine e «cîinele» care numai cu cei mari egalitate vrea? Ce l'a făcut pe *Alexandrescu* anume să se gîndească la «toporul» cu coadă și fără coadă?

Său, întorcîndu-ne la producțiile lui lirice, ce împrejurări aruncă sufletul lui în patima dragosteî descrise aşa de adînc și de mișcător în atîtea poezii arzătoare? Cine este Emilia, cine Elisa, cărî îl inspiră? Nu știm nimic.

Curiositatea ce ne împinge a cunoaște mai de aproape persoanele, obiectul afecțiunilor adînciale unui poet, nu e de natura curiosităței care constituie caracterul mahagismului de orice fel, chiar literar. Nu de setea de scandal, ci de dorul de a înțelege firea artistului am fi curioș să știm cine este, ce calități sufletești sau trupești a avut cutare sau cutare femeie, de care s'a fermecat simțirea poetului.

Cine studiază pe *Byron* sau pe *Schiller*, poate să spună cu de amănuntul chipul și caracterul, ideile și viața Lady-î Lamb, care a jucat un rol însemnat în viața lui *Byron*, sau a D-nei von Kalb, care a influențat atât de mult pe *Schiller*. Numaî vorbesc de biografia altor poeți și scriitori mari, pre-

cum, *Rousseau*, *Gœthe*, *Voltaire*, *Musset*, *Diderot*, etc. Critica a pătruns în viața lor intimă, cunoaște pasiunile lor durerioase, înțelege nașterea și felul acestora, studiind calitățile sau defectele ființelor cără le-aෂ inspirat.

In necunoștință de datele causale, necesare la explicarea mulțumitoare a operei artistului, ce ne rămîne de făcut? Să studiem opera în sine, în legătura, în consecuență ei logică și estetică: să relevăm ideile și simțimintele, căutînd a le coordona și a le înțelege prin datele fragmentare respîndite pe îci pe colo în operă; să le reducem la criteriul adevărului obiectiv, spre a judeca de justeța lor și de gradul de echilibru sufletesc, de armonia psihică a autorului cu condițiile obiective ale vieței și lumei; să punem în evidență valoarea estetică a formei în care s-aෂ exprimat acele gîndiri, independent de adevărul sau de falșitatea lor. Pe lîngă aceasta mai rămîne a studia opera în efectele ei, bune sau rele.

Ea este un fenomen, care nu are numă^r îndărătul său legătură cu lumea, stând în raportul de efect către o *cauză* anterioară, ci, în lanțul causal neîntrerupt, joacă la rîndul său rolul de cauză, are deci urmări, are efecte. Dacă nu putem să ne urcăm în sus departe spre obîrșia causală a fenomenului numit operă de artă, mai degrabă ne putem coborî de la el și urmări resultatele lui psihosociologice.

E deci o programă de studii literare desul de vastă. Punctul de plecare, ce trebuie să se presupună ca fixat deja, este negreșit, mai întîi de toate, relevarea și sistematizarea logică a ideilor și sentimentelor cuprinse în opera unuī scriitor. În aceasta se cuprinde, fără îndoială și înțelegerea acordului năuntric al acestor date psihice între ele, sprijinul ce să da^r ele, unele altora, spre a se susține cu toatele într'un sistem unitar psihic, spre a se explica unele pe altele ca elemente ale aceluiași organism. Rămîne în urmă, ca sarcină critică ulterioară, după ce:

său stabilit raporturile interne, să se caute cele externe, dintre acele stări și schimbări sufletești de o parte și cauzele și efectele lor obiective de altă parte. După critica *statică*, poate urma cea *dinamică*, fie ascendentă, spre stabilirea cauzelor, sau descendenta, spre constatarea efectelor.

După cele spuse mai sus, ne vom mărgini, natural, de-o cam dată, la descrierea stărilor psihice constitutive ale operei poetului și la stabilirea și înțelegerea raporturilor lor interne.

Mați întîi ne vom încerca a scoate, din chiar opera de artă, caracterul emoțional al poetului.

23684

II

Y Ce caracter multilateral! Dacă n'am avea nică-o notiță despre firea poetului din partea contemporanilor săi, dacă pe alocurea el singur nu s'ar zugrăvi, vorbind despre sine în versurile sale, tot am putea înțelege cât de complex e caracterul lui din varietatea afectelor și dispozițiilor sufletești manifestate în scările sale. Umor vesel și neagră melancolie, satiră arzătoare și patetism funebru, avinturi idealiste și desperătoare plângerii, spirit glumeț și sbucium pasionat, toate acestea, în diferite tonuri și nuanțe, isbesc pe rînd sufletul cititorului.

Cine citește numai o poesie, două, din Alexandrescu și încearcă a'și face o idee de felul naturei lui emoționale, greșește. Astfel Eminescu s'a grăbit, cînd l'a elasat între desperații. Si contemporanii lui greșeați, cînd îl judecau după manifestările lui în cercurile sociale, unde omul caută să se prezinte sub aspectul conventional ce i se pare mai sociabil, mai potrivit momentului sau mai avantajos intereselor sale.

Mîndriei lui Alexandrescu îi convenia să se înfățișeze mai mult sub figura convorbitorului vesel, glumeț și spiritual, cîte-o dată chiar întepător. Mîndrul preferă, la nevoie, a face mai bine pe alții să plîngă, decît a plînge el însuși în fața lumii. Ce de lacrami nu ascunde însă uneori rîsul!

Alexandrescu ne spune singur:

*Lumea mă crede vesel, dar astă veselie
Nu spune a mea gîndire, nu m'arată cum sint.
E haină de podoabă, mască de bucurie,
Și mihnirea mi-e numai al inimei vestmînt.*

Oare să credem, cu toate acestea, în

total mărturisirea lui? Nu e cu puțință ca ea să fie rezultatul unei iluſii de observație internă și de cunoaștere de sine? În ori-ce caz, aşa cum e formulată, e o exagerație.

Dacă n'ar fi avut, pe lîngă fondul melancolic, arătat în destul în creațiunile lui intelectuale, și un fond tot aşa de firesc de veselie, nu s'ar fi putut susține pînă la urmă, și aşa de constant, în părțile sale de caracter glumeț, și n'ar fi dat naștere la creațiuni artistice de un umor aşa de sănătos, ca cel din *Epistole, Satire și Fabule*.

Omul face în definitiv asupra seminilor săi efectul natural al moduluī său de a fi în realitate. Și după cum asupra unora Alexandrescu a făcut impresia de om vesel și hazliū,—cum și era—asupra altora a făcut impresie de spirit sarcastic, mușcător și batjocoritor — cum iarăși era.

Singur ne spune, în satira ce-șī adreseză *Spiritului* său, credința ce avea lumea despre el. Se punea pe seama lui

tot ce se zicea rău de cine-va în lume. Prezența lui într-o societate băga grija în toate inimile. Fie-care își cumpănea fapta și-șă măsura vorba, ca în fața unuia esaminator riguros, care nu trece cu vederea nică o greșală.

Fără a zice nimică, singura ta zimbire,
De te-ai astă de față, e o 'nvinovățire.
În zadar te porță bine și lauzi cîte-o dată.
Chiăr lauda în gură'ți de satiră-î luată.

Citiți *Epistolele* lui, mai ales cea adresată lui *A. B. II.*, și veți vedea cum răsare, la tot rîndul, temperamentul vessel, și pornirea lui către satiră. Pe neașteptate, în mijlocul povestirii, te pomenești cu cîte o săgeată, sburînd cînd în dreapta, cînd în stînga. În mintea lui se fac apropiere surprinzătoare. Din orice subiect, orî-cît de idilic, găsește ocazie să administreze, — în glumă! — o pișcătură usturătoare unei persoane, unuia vițiu, unei credințe. Spiritul satiric scapă din versurile lui în mod firesc și inevitabil. E o funcțiune normală

a naturei lui. Nu veză nimic căutat, nimic forțat.

Descriind viața cîmpenească, atenția lui e atrasă de miclele ferestre ale casei boerești unde locuia, ferestre aşa de mici:

In cît ochiul ce le vede
 Cu lesnire poate crede
 Că se plătia altă dată
 Vre-o dajdie însemnată
 Sub nume de ferestrit,
 Măcar că nu mi se pare,
 Nică unde-va am cetit,
 Că la vre-o întimplare
 Nobiliș să fi plătit.

Ghiara satiricului se întărîtă de această ideie și descrierea lui poetică se întrerupe spre a da loc unei sgîrieturî dureroase în contra clasei boerești.

Astfel de năravuri proaste,
 Dacă vre-o dată a fost,
 N'ați putut fi ale noastre,
 Ci ale noroduluș prost.

Numai el singur plătește
 Fiind mai obișnuit.
 Iar de ce nică se vorbește,
 Păcatul ar fi cumplit.

Pricina e delicată
 Si prea puțin ciștișgăm
 La mulțimea ne'nsemnată
 Adevaruri să arătăm.

Dar la vorbă neplăcută
 Ca să nu ne încurcăm... ect.

Dacă într'un subiect, prin natura lui idilic, știe Alexandrescu să presare înțepături sarcastice, nu mai începe îndoială că atunci, cînd scrie dela început sub însuflarea demonului satirei, mulțimea loviturilor lui nu e întrecută de cît de varietatea lor. În citata scrișoare către A. B. II, aşa de admirabilă în totalitatea ei, dăm la urmă iar, pe ne-așteptate, de vîrful unei săgeți satirice, tocmai cînd după modul cum vedem schimbîndu-se tonul, credem că s'a isprăvit cu atacurile. Aci victimă a-tacului e chiar prietenul său. Alexandrescu se roagă de el, cu tot seriosul, să-l învețe ce să facă spre a se lăsa de versuri și a trăi, ca și dînsul, în «sfînta nelucrare». Șica răsplată pentru povața

ce-ă va da, el îi promite, că-ă va face o satiră.

Spune-mă cum pociu de rimă, de muze-a mă
(desface,

Și ești, drept recompensă, o satiră și-oiu face.

Nu numai prietenii nu scapă de floreta satirei lui Alexandrescu, dar nici chiar poetul însuși. El e aşa de neastămpărat, aşa de mult se amusează cu minuirea ei, încât uneori o păteşte, se înțeapă singur cu ea.

Negreșit loviturile cești dă singur sunt menajate de instinctul de conservare. El se joacă doară cu ascuțișul armei, ca un luptător, care își încearcă pe mină tăișul sabie, mai înainte dă o îndrepta în contra adversarului; și dacă din această încercare se naște puțină durere și ieșe ceva sănge, cu atât mai bine; duerea e îndulcită de bucuria că arma de luptă e bună. În acest joc interesant surprindem pe Alexandrescu în satira intitulată: «Satira spiritului meu».

Avem dreptate a bănui, a susține chiar, că Alexandrescu e victima unei iluſiї de observație internă, său că cel puțin își formulează imperfect gîndirea, cînd spune că veselia luî e numai o mască și că fundul sufletului său e numai amărăciune. Mai esact ar fi putut spune, firește, că aceia cari îl văd numai rîzind, își fac o ideie falșă de el, dacă își închipuesc că de inima lui durerile nu se prind și că e incapabil a se opri asupra unei experiențe triste și a se adînci în amarele ei întuñecimî uci-gătoare.

Adevărul e că sufletul luî a fost lăsat să încerce toate emoțiile de cari era capabil. În firea lui avea, în astă privință, —păstrînd proporțiile date — ceva mai mult din natura lui Byron, decît din a lui Goethe. Primul ar fi exprimat odată uimitoarea curiositate d-a simți d-a-proape, mai direct decît prin simplă imagine, impresiile sufletești ale unuî brigand. Sufletul, în care s'a plăsmuit *Corsarul și Lara*, nu era strein de ast-

fel de emoții. Negreșit Alexandrescu nu a mers aşa de departe cu ispitirea firei sale proprii. Dar e și mai depărtat de caracterul unui Goethe, care, ca să nu-și deranjeze echilibrul dulce al su-
letului, refuza d-a merge să-și vază pri-
etenii morți și ținea mai mult a păstra
în memorie plăcuta lor imagine vie,
decât aceea a unor cadavre turbură-
toare.

Gama afectelor lui Alexandrescu eva-
riată, mai variată decât a or căruia alt
poet al nostru.

N-am intenția să complectez aci por-
tretul lui psihic. E de notat însă, or cît
din treacăt, două trăsuri de natură o-
pusă și de ordinar separate, foarte rar
unite într'unul și același suflet, mai ales
în gradul de intensitate în care se gă-
sesc la Alexandrescu.

Alături cu nota veselă și glumeață re-
levată pînă aci, găsim una profund me-
lancolică. Poate că astă față melanco-
lică să fi fost, în adevăr, dispoziția psi-

hică a poetului în minutele lui de singuratică reculegere intimă.

Un om plin de viață internă, care nu se simte pornit a-și cheltui forțele în activitate practică, în frământări politice, căutând puterea, mărirea sau avereia; un om, care cîntă:

Frumoasă singurătate,
Bunurile adevărate
În sinul tău le am găsit;

și care, dacă provedința l-ar pune să-și aleagă felul de viață ce-i place mai mult, ar zice:

La cîmp, locaș de placere,
Ești mulțumit a-și trăi,
Liniștit și în tacere
Ziua mea a-și împlini,—

natural că trebuie să poarte în sufletul său o rană, fie dela oameni, fie dela soartă; căci numai sufletele sensibile, isbite în o ilusie adorată, se retrag în liniștea singurătăței ca să-și trăiască, oare-cum, moartea dureroasă a idealului perdut. Un as-fel de om cînd e poet se retrage ca să-și cînte, singur cu el,

~~H~~suferințele, pe cari mîndria l-a făcut să le ascunză de ochiul lumii.

Numai că, în casul din urmă, cîntecul de jale, murmurat de poet în taina singurătăței, străbate, ca ~~nu~~ fior de durere, o generațiune, un popor întreg; el se aude peste zeci și zeci de ani; iar cînd e plîngerea unuia geniu sau cînd se plînge o durere omenească mai obiștească și mai durabilă, atunci se aude peste veacuri. Si dacă n'am voi să admitem că Alexandrescu a fost un geniu, noțiune aşa de elastică și de caprițiosă — incontestabil că a fost un om superior în toată puterea cuvîntului, un spirit de elită, de o limpezime de vederi pătrunzătoare și uimitoare prin justeță lor, o inimă nobilă și aleasă, cestă, în valoare morală, mai pe sus de faza de evoluție a epocii sale în genere.

E important a caracteriza melancolia lui Alexandrescu și a invedera înălțimea lui morală.

III

Ar fi o greșală a vedea în Alexandrescu un *pesimist*, de felul lui Leopardi. Nu e nicăi măcar *desperat*, după cum ni-l presintă Eminescu :

Palid stinge Alexandrescu sfânta candelă a sperării

Nu e adevărat că Alexandrescu «stinge sfânta candelă a sperării» : Sufletul bolnav al poetului «Epigonilor» l-a aperceput prin prisința durerilor și conceptiilor sale proprii. S'a văzut în el pe sine însuși.

Negreșit, Alexandrescu vede adînc în jalea nesfîrșită a durerilor lumii. El însuși a fost adăpat din amarele ei unde. Inima lui e rănită. Gîndul lui, cu tot

este un via
tor de Savoie
veder

umorul vesel și intelligent, e înnecat în lacrămi, cînd se uită împrejur la tot ce-l interesează.

Cu toate acestea, chiar dacă uneori ne vorbește de lume ca de un *izvor nesecat* de durere, înțelegem că, în definitiv, omul care încă speră, care crede în o forță capabilă de a schimba, de la un moment la altul, axa lumei morale și a îndrepta mersul lucrurilor pe drumul idealului, nu poate fi pus alături cu blestemătorii necondiționați ai lumii și ai vieții. Concluzia filosofiei lui nu duce la *nirvana*, ca la singura fericire care ne desleagă din robia lanțurilor nenorocite ale existenței. El nu se abate descurajat sub greutatea restriștelor de tot felul. Poate încă să zică :

Să stăpînim durerea care pe om supune,
Să aștepțăm în pace al soartei ajutor.

Căci cine știe oare și cine îmi va spune
Ce va aduce ziua și anul viitor?

In el nu s'a stins ideia despre posibilitatea fericirii în viitor.

Miine, poimîne, poate, soarele fericirii
 Se va arăta vesel pe orizontul senin.
 Binele ades vine pe urmele mîhnirii
 Si o zimbire dulce după-un amar suspin.

Nefericirea nu este dar un product fatal al naturii lucrurilor, nu e ceva inevitabil, și universal, ci o situație treătoare, un accident. Nu e funcția normală a lumei, ci o boală, și încă o boală lecuibilă.

Ceva mai mult, el nu înțelege că *lumea* e nefericită, ci că *el* e nefericit. Restrînge la el și asupra lui obiectul jalei sale desnădăjduite. «De ce urăști viața?» (p. 125) întreabă el pe o femeie tînără. Si nu-i dă dreptul să se plîngă, fiind încă aşa de tînără. Cît despre el, dacă e trist, el are de ce să fie. Cauzele întristării sale le pune în încercările a mare prin cari a trecut în viață.

Ești nu voiu să adaug a ta melancolie,
 Să-ți zugrăvesc icoana durerii omenești,
 Să desfășor în ochi-ți a mea copilărie...

Să-ți arăt împrejurumi un larg cerc de morminte
 In care dorm frați, rude, părinți ce mi-am iubit ;
 Să vezi ce e durerea, să vezi d'aveam cuvinte
 Cind chiar de provedință nevrind m-am îndoit.

Să vezi apoii în lume cumplită răutate... (p.125)

Durerile mari ale vieții lui au fost
 perderea celor iubiți și răutatea vrăș-
mașilor. Pentru un suflet ce debordează
 de iubire, de simpatie, nicăi nu pot fi
 alte lovitură mai sdrobitoare decât a
 perde pe cei ce-l iubesc și a se învîrti în
 cercul urelor nedrepte, mai ales cind el
 insuși nu poate urî.

Alexandrescu nu urăște. O singură
 poezie respiră acest sentiment distrugător: *Adio*, adresată unui consul rus. Și
 acolo e mai mult revolta, e sacra in-
 dignare a patriotului în contra ti-
 raniei străine. Ura în contra răului mo-
 ral nu este un sentiment dezgustător.
 Dar cind e vorba de greșelile omenești
 mai comune, datorite educației, mediul
 social, fatalității istorice, cum sînt
 moravurile politice, deprinderile și obi-
 ceiurile modei, defectele și apucăturile

neraționale, Alexandrescu le privește fără ură, pentru că le înțelege. Iar la stîrpirea lor întrebuințează mijlocul de cauterizare prin ridicul.

Durerea d-a fi străin în lume se vede adesea zugrăvită în meditațiile lui, (*Miezul nopții*, p. 101) precum și aceea suferită din răutatea oamenilor. (*Vieața cimpenească*, p. 234).

Or-cît de sfîșietoare ar fi aceste dureri, ele nu pot contribui la o concepție pesimistă a vieții, decât dacă ar fi urmate de concluziile: 1) fiind că este moarte, viața e un rău, și 2) fiind că sunt oameni răi în lume, nu pot fi și bună, nicăi în prezent, nicăi în viitor.

La aceste concluzii, or-cum să ar judeca ele din punct de vedere logic, n-a ajuns Alexandrescu.

Din contră, despre *evoluția morală a omenirii și a patriei luî*, poetul nu are nică-o îndoială. Cînd, în «Umbra lui Mircea la Cozia», admiră eroismul vremilor de altă-dată și scrie:

A ū trecut timpii aceia, timpă de sapte strălucite,
 Insă triste și amare; *legi, năravuri se'ndulcesc:*
 Prin științe și prin arte națiile înfrățite,
In gindire și in pace drumul gloriei găsesc.

Înțelege și admiră trecutul, cu luptele
 lui glorioase; dar înțelege asemenea și
 laudă măreția specială a veacului său,
 intrevede și arată linia de evoluție so-
 cială, care se desfășoară către pace și în-
 frățire. Nu deplinează decăderea virtuților
 războinice, cînd le vede înlocuite cu vir-
 tuurile păcii și ale progresului.

Pentru cîțui-va răi nu desperează de
 omenire. E mîhnit de existența lor,

Dar tot se află încă virtuți, și viitorul
 In ele se încrede, așteaptă ajutorul
 Ce îl aduc la națiuni bărbăți mintuitori.

De alt-fel nu-și face nicăi iluzii «asu-
 pra repeziciuni progresului și a schimbă-
 ri.» Tocmai această îl apără de desiluzii
 și descurajare. El știe că omenirea merge
 mereu spre ideal, dar merge încet. Cît
 de încet merge omenirea, după părerea
 lui, se vede din micul termen de zece-
 miî de ani, pe care îl cere, în glumă,

cometei anunțate pentru 13 Iunie 1857,
termen îndestulător

«Să ne'ndreptăm purtarea, să ne spălăm de pete».

Ştie asemenea foarte bine că și fabulele și satirele lui n-aă un efect imediat, văzut cu ochi

De cînd lumea e lume, ce carte omenească
Putu de fapte rele pe oameni să opreasă,
Tiranilor să 'nsusle a patriei iubire,
Pe cei fără de susfet să-ă facă cu simțire,
Pe toți să-ă îndemneze cu cinste să trăiască
Și ciști judec' poporul să nu-l năpăstuiască ?
Cînte lupii și urși în pilde cît le place.
Omul își cauță treaba și tot ce-a 'nvățat face.
Poveștele sănt vorbe, dar fapta e departe,
Și prea puțini urmează morala dintr-o carte.

Nu crede însă nică că scriurile sale
nu au absolut nică un efect educativ.
Dacă n-ar fi decât acei puțini, prea puțini, cari urmează morala dintr-o carte
și tot vorba lui nu e zadarnică.

Maă mult decât în efectul vorbei, el
crede însă, ne-apărat, în acela al faptei ;
și fapta cea mai efectivă e cea mai
crezută, iar fapta cea mai crezută și mai re-

ală este *jertfa*. «Şi mă gîndiam, zice el,
privind «Mormintele dela Drăgăşan»

Şi mă gîndiam l'aceia ce umbra-î invăleşte,
La Grecia modernă ce eî aŭ sprijinit;
Căcăi jertfa pentru naşii la cer se primeşte,
Căcăi singele de martiri e plantă ce rodeşte
Curind, tîrziu, odată, dar însă nelipsit!

Nicăi de *vieaţă* nu are el o ideie pre-concepuită, n'o judecă, în mod absolut
şi de mai înainte, ca rea. Cînd vede o
tînără femeie că plinge, că-şă blestemă
vieata, că doreşte să nu mai fie, el nu-i
dă dreptate, nu-i zice, cum i-ar zice un
pesimist: «eştî d'abia la începutul du-
rerilor, aşteaptă să vezi mai încolo; pîn'
aci n'a fost nimic. Dacă aî curaj însă,
mai bine aî face să treci mai de grabă în
Nirvana.» El nu-i spune astfel de orori,
nu; ci o mustă

{ Tu n'aî deşerfat cupa ce încă este plină :

 Tu nu ştiî de-lî păstrează otravă sau nectar,

[p. 125]

Ea suferă; nu e nimic; e ceva trecă-
tor. Si apoî nu trebuie numai decît să

se aştepte omul numai la fericire, natural că vor fi și zile triste.

Desăvîrșitul bine nu-l poate avea pămîntul.
Cé mări fără talazuri, ce inimă fără chin?

Așa limpede vedere în soarta omului e o lumină pentru minte, o mîngîiere pentru suflet. A nu insufla nică desperare, înnegrind peste măsură perspectiva vieții; a nu da nică speranțe deșerte, promîșind o vecinică fericire fără nori, este a pregăti, în adevăr, pentru viața reală, a adapta spiritul și inima la condițiile vieții pămîntești. Virtutea, care isvorăște din această atitudine înțeleaptă față cu retelele inevitabile ale vieții, nu e alta decât *rezemnarea*. *X*

E unul din semnele de forță ale acestui mare suflet că a fost în stare să ajungă la această concepție. A te înpăca înțelept cu soarta, a ști să primești cu ochi rezemnați tot răul ce se leagă în mod inevitabil de un bun mai mare, — de viață, bunăoară, — toate suferințile ce derivă în mod necesar din legile firești ale condițiilor de existență, este a te ridica la cea mai înaltă

poziție filosofică d'asupra fenomenelor vieții, a da dovadă de incontestabilă maturitate intelectuală și de curaj sufletesc. La ce ar folosi o revoltă zadărnică în contra unor dispoziții suprăomenești, independente de voința și de sforțările noastre cele mai uriașe? La ce ar folosi să ne ridicăm, bunioară, împotriva legii gravitațiunii, care ne pricinuiește adesea căderi și lovitură dureroase? Cum judecăm noi revolta copilărească a lui Xerxe, care a pus de a bătut marea cu nulele pentru că i-a înnecat corăbiile?

E păcat că Gr. Alexandrescu nu s'a putut susține această înaltă poziție sufletească în toate punctele ei de atac. Nu e vorbă, curajul lui a slăbit într'o cestigie în care și cel mai tare suflet slăbește. Dintre dispozițiile firiș, cu una nu se putea împăca dînsul, mai ales aceasta îi făcea să-ți săngere inima, să i-se întunecă orizontul vederilor, să se îndoiască de bine, de viață, de D-zeu: *Moartea!*

O, să nu-i vorbiți de această fatală

lege a firi. El nu vrea să ştie că, pentru viaţa totulu, moartea este ce este uitarea pentru individ. Cîte gînduri, cîte dureri şi impresii n'aă trecut şi aă dispărut din noi! Şi noi zicem că am rămas aceiaş, că ducem viaţa mai departe. Ce ne pasă de uitarea cîtorva, ba atîtor fapte sufleteşti? Ce ne pasă de moartea lor, dacă sufletul trăieşte mai departe? Conştiinţa distrugeri părţii poate consola partea cu ideia că *totul* va continua d'a fi? Iată cestiunea, la care Alexandrescu nu se poate încovi a răspunde afirmativ.

Neputinţa d'a admite, ca o necesitate ineluctabilă, şi a primi deci, cu rezemnare înțeleaptă, *moartea*, desfinţarea conştiinţei individuale a omului, — iată marea cauză a celor mai adînci dureri ale lui Alexandrescu, iată ce-l face cîte-o dată a vedea toate lucrurile mai negre decît le ştie singur că sînt.

Cînd voieşte să zugrăvească «icoana dureri omeneşti», el se gîndeşte să-ţi arate «un larg cerc de morminte în care

dorm frați, rude, părinți». Enumerindu-ți ființile iubite, cîte i-a răpit luî moartea, el te privește în ochi, spre a-ți vedea uimirea compătimitoare, zicîndu-ți:

Să vezi ce e durerea, să vezi d'aveam cuvinte,
Cind chiar de provedință, ne-vrînd m'am îndoit.

Dacă revolta în contra morții l'a adus
în stare pe el, suflet credincios, să se îndoiască de D-zeu, să devină une-oră ateu, cum să nu admitem că durerea prici-
nuită de această lege nemiloasă a firii
l'a putut face cîte-o dată să se îndoiască
și de soarta și fericirea omenirii și să
vadă totul în doliu?

Astfel ies din inima lui uneori of-
tări sfîșietoare. Gîndirile din unele strofe,
dacă le-am ceti isolat, în afară de totali-
tatea operiș luî, ne duc aproape sigur
la concluzia că poetul era un desesperat,
un pesimist. Strofe de felul acesta gă-
sim mai ales în poesia intitulată *Meditație* (p. 87.)

Citez două:

A, întorcind privirea spre vremile trecute
 Și ne'ncetăt pămîntul văzîndu-l pustiit,
 Văzînd tot aste rele, tot zile neplăcute,
 De soarta omenirii din suflet m'am mîhnit!

Dacă în cartea soartei omu-ar ști să citească,
 Să-șî afle fies-care grozavul viitor,
 Cine-ar mai vrea, stăpine, aicea să trăiască,
 Cind lumea e de chinuri nedeșertat isvor?

Ar fi cel puțin tot aşa de injust a
 trage de-aci concluzia că Alexandrescu a
 fost pesimist, că credea în nefericirea
 organică și nelecuibilă a lumii, pe cît
 ar fi de injust a-l socoti ateu, pentru
 unele șovaeli în credința lui pe ică pe
 colo. Secretul și motivul posomorîtelor
 gîndurî de mai sus îl găsim îndată
 ce, în loc de-a le considera izolat, le
 punem în legătură cel puțin cu începu-
 tul poeziei. Poetul se află înaintea unui
 frumos apus de soare de toamnă. Frun-
zele galbene, semănate pe dealuri, îi
 aduc în suflet un roi de idei triste.
 De-odată căderea acelor frunze moarte
 îl face să se gîndească la sfîrșitul vieții
 omenești.

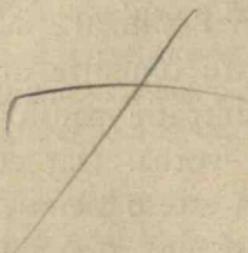
O, cum vremea cu moartea cosesc fără 'ncetare!
 Cum schimbătoarea lume fugind o re'nnoiesc!
 Cîtă nemărginită pun ele depărtare
 Intre cei din morminte și aceia ce doresc!

Unde atîții prieteni plăcuți din tinerețe?
 Unde acele ființe cu care am crescut?
 Abia ajunși în vîrstă frumoasei tinerețe,
 Ca ea, fără-a se întoarce, ca dînsa au trecut!

~~ca să murim~~ Iată vechia și cea mai adîncă rană
~~mai repede~~ deschisă! În aceste dispoziții sufletești,
 contemplînd cîmpia Brăilei, teatrul luptelor eroice, el vede ca o zădărnicie co-pilărească totul: gloria, mărire, căutarea fericirii. Totul e negru înaintea lui.
La ce bun toate, dacă murim? iată ce reiese la fie-care rînd din amarele lui versuri. Marea nenorocire a lumii, e moartea. Mai e una: răutatea omului; dar răutatea e trecătoare. «Legi, năravuri se 'ndulcesc». Moartea însă este eternă.

Dacă ne gîndim bine, nu vedem oare, tocmai în acest pasionat regret al morții, o probă că Alexandrescu numai pessimist nu era? De ce ar deplinge el moartea, dacă ar crede că viața este un rău,

că nu merită a fi trăită ? Pesimisti, de alt-fel din simpatie pentru omenire, ar voi distrugerea ei, — simpatie patologică și deplasată, nu e vorbă. Dar ei sunt consecuență. Vieata este o nefericire. Ce probă mai mare de prietenie adevărată pentru cine-va, decât a-l scăpa de nefericire, sau a-i arăta calea ce l-ar putea duce la acest rezultat ? Alexandrescu regretă că vieata are sfîrșit. Cum ar putea fi el pesimist ?

IV

Nu, Alexandrescu, este numai trist, mîhnit, și anume pentru viața *lui*, nu pentru viața în genere; pentru soarta *lui*, nu pentru soarta lumii.

Unul din punctele, cără arată superioritatea sufletească a lui Alexandrescu, este putința dă deosebi și dă menține deosebirea între aceste două idei. Una este viața și fericirea lui, alta este viața și fericirea lumii în genere. El știe că soarta nu î-a hotărît o viață fericită, *lui*; dar crede că pentru omenire să a hotărât că, mai curind sau mai tîrziu, lucrurile să se schimbe în bine. În aceeași carte, unde stă scris destinul lui amar,

stă scris un viitor mai bun pentru lume. Tăria sufletului luî Alexandrescu stă tocmai în resistență la pornirea obișnuită d'a confunda soarta lumii cu a noastră, d'a vedea totul prin stările noastre de durere sau de veselie; și de-a crede că toate sunt negre pentru că sufletul nostru e trist, și toate sunt îmbrăcate în zîmbet, pentru că în inima noastră rîde fericirea. În astă greșală cad mulți, și dintre cei mai mari.

Așa în «Anul 1840», pe care îl credea mîntuitorul lumii, el zice, comparînd soarta sa cu a omenirii:

Puține aş vrea, iubite, din zilele-mă perduite,
Zile, ce 'n vecinie și-a repedele zbor;
Puține suvenire din ele am plăcute:
A fost numă'n durere varietatea lor.

Prin urmare, experiența trecută l-ar face să nu mai aștepte, să nu mai spere nimic.

Dar pe tine, an tînăr, te văz cu mulțumire
Pe tine te dorește *tot neamul omenesc!*
Și eștă sănătatea și bucuria omenirii,
Si eștă a ta sosire cu lumea o slăvesc.

Nu pentru el, nu pentru binele său
propriu îl aşteaptă.

Ești nu iți cer în parte nimică pentru mine
Soarta-mi cu amulțimiș aș vrea s-o unesc.
Dacă numai asupră-mi nu poți să aduci vre-un

[bine]

Ești riz de a mea durere și o desprețuiesc.

Iar esplicarea marii puteri de rezistență
a sufletului omenesc la apăsarea vieții,
Alexandrescu o găsește în o lege de
o însemnatate capitală, legea obișnuinței,
pe care o formulează atât de exact
în strofa următoare.

După suferirile multe inima se 'mpietrește ;
Lanțul, ce 'n veci ne-apasă, uităm cît e de greu ;
Răul se face fire, simțirea amorțește,
Și trăiesc în durere ca 'n elementul meu.

Este foarte adevărat că aceiași situație prelungită își perde efectul asupra sufletului. Legea obișnuințe îse adeverește de la cele mai simple sensații pînă la sentimentele intelectuale superioare și complexe.

Dacă temperatura unei ape, în care ne cufundăm corpul, nu este dela început

prea caldă, încît să n'o putem suferi de loc, simțul pielei se obișnuește aşa de bine cu dînsa, încît ne trebuie să facem mișcări spre a-î percepă gradul de căldură. Dacă avem în casă, în perete un tablou, fie chiar cap de operă al lui Rafael, efectul lui estetic asupra noastră nu crește ci scade din zi în zi, pînă ajungem să nu'l mai băgăm în seamă. Omul, care credea că va pieri dacă și-ar perde vre-o dată averea sau rangul, continuă a trăi mai departe sărac, simplu muritor, deprinzîndu-se a face singur lucrările cerute alt-dată de la servitorii săi. Omul, care a perdit atîtea și atîtea fințe iubite, în cît în prejurul lui îți arată «un larg cerc de morminte», se obișnuește cu lipsa lor, și între două înmormîntări, tot mai poate zîmbi și spune o vorbă de spirit, o glumă veselă.

Moartea durerilor stă tocmai în prelungirea lor; obișnuința le taie efectul. Fericită prevedere a naturei! Ea a pus în om supapa de siguranță în potriva unei presiuni prea mari a soar-

tei. Alcătuirea firii noastre, departe dă duce la concluzia că din ea se produce în mod necesar durerea, ne duce mai degrabă la constatarea positivă că din să e inarmată din capul locului cu mijloace de apărare în contra retelelor acestui accident întâmplător al vieței. Natura însăși combată o concepție pessimistă a existenței. și ce e mai important pentru casul de față, Alexandrescu e conștient de legea psihologică în care se formulează dispoziția biologică de asigurare în contra pericolelor durerii.

El știe perfect de bine că «răul se face fire, simțirea amortește».

Firește că legea obișnuinței e tot atât de justă și pentru placere, ca și pentru durere. Ea nimicește efectul ori-cărei stări emoționale prelungite. Sufletul, în curgerea lui perpetuă, nu se poate opri mult timp asupra unei stări. E că rîul care și rostogolește tot mereu, fără repaus, undele sale către mare și linia lui de curgere este restrinsă în o albie mărginită de o parte și de alta de un

grad de plăcere, necesar vieței, și de un grad tolerabil de durere. Cînd valurile vieței se umflă și cresc, ele bat cele două maluri ale plăcerei și durerei, cînd într-o parte cînd în alta, după cum suflă vîntul soartei. Scos din nivelul obișnuit al curgerii lui, rîul sufletului nostru tinde a reveni la matca sa liniștită de toate zilele. Talazul, ridicat ori spre durere, ori spre plăcere, e tras de graviatiunea echilibrului normal al vieței, și el se lasă treptat, treptat, în limitele nivelului desemnat de albia rîului nestatornic, care-l răpește și-l duce în fuga cursuluî său mai departe.

Numai variațiunea combatе și învinge efectul obișnuinței. Variațiunea e calitatea cea mai legată cu firea vecinic schimbătoare a vieței sufletești. Ea se resimte ca o trebuință. Fără dînsa sufletul se îneacă. Mai departe și altceva! iată strigătul de alarmă al agoniei sale în lanțurile immobilității. Mai departe și alt-ceva ! Ce-nă pasă dacă mai departe va fi o durere, sau dacă alt-ceva

va fi o stîncă. Intre două morți prefer pe cea mai puțin inferioară. E o moarte a inacțiunei, a plăcutei, a vegetației, și alta a mișcării, a vecinicei nestabilități, a varietății continue. Cea dinții e o moarte proastă de plantă adormită. Mai bine a doua. Și dacă duce la durere? O, am legea obișnuinței. Și dacă duce la nimicire? Știu că nu sunt etern. Mărimea vieții se măsoară după multimea și varietatea stărilor sufletești. Înainte și mai departe! «Viața nu stă în zile» zice Gr. Alexandrescu (pag. 94).

Viața poetului nostru n'a fost variată de cât în dureri. Așa ne spune el. Noi n'o cunoaștem, nu putem susține cu dovezi afirmația lui. Trebuie să-l credem. Ce amară trebuie să fi fost o viață care n'a variat de cât în dureri! Variația ascute percepția. De aceea este el desgustat de viață. De aceea nu mai cere el nimic de la soartă pentru sine. Dar cere și așteaptă pentru omenire, pe care o iubește așa de mult.

Binele omenirei îl aşteaptă însă de la soartă. E fatalist.

Să aşteptăm în pace al soartei ajutor.

Căci cine ştie oare și cine îmi va spune

Ce-o să aducă ziua și anul viitor?

Dintr’o zi în alta, dintr’un an în altul se poate să se întâmpile marea schimbare spre fericire, visată de lume și desigur hotărâtă de soartă. Căci soartea nu este ceva orb și inconștient, ci este voința și puterea lui D-zeu. Increderea în bunătatea lui D-zeu, e încrederea în propășirea și fericirea viitoare a lumii. Fatalismul lui este, dacă nu optimist, — căci răul actual se recunoaște, în orice cas însă *meliorist*, căci speră în *mai bine*.

Comparat din acest punct de vedere cu Eminescu, e în o privință inferior, în alta superior. Inferior ca concepție teoretică a lumii: admite intervenirea unei voinți extra-mundane în lanțul causal al fenomenelor. Eminescu e din contrăimbibat de credința în causalitate, alunecînd chiar, pe urmele lui Schopenhauer, pînă la fatalismul cosmologic.

Nimic nu se schimbă de nimeni din ordinea prestabilită a lumii. Din german, din prima formătie și din prima mișcare a universului, aș fost predeterminate toate evenimentele. Istoria lumii ar fi putut fi prevăzută și scrisă de pe atunci de un ochiu a toate văzător, de un spirit omniștient, după cum obiectiv ea a fost *inscrisă* în constituția lumii.

Dar din acest fatalism cosmologic, obiectiv, ieșe, pe de altă parte, inferioritatea morală a lui Eminescu față cu Alexandrescu. Alexandrescu speră, crede în mai bine. Eminescu stinge or ce speranță. Datele immutabile ale naturei, sunt premisele logice ale unei concluzii practice din cele mai desolante. Din rădăcină, lumea e otrăvită; fructul ei amar e durerea.

Ce consolare ne mai poate da un suflet de filosof, care ne zice: *nu speră?* Numați una; adăogînd: și *nu ai teamă*. («Glossa»). A primi totul cu resemnare, sătă ce ne mai rămîne ca ultim refugiu, în ruina totală a credințelor de îndrep-

tare. E întocmai cum aî zice unuî con-damnat la moarte, ducîndu-l la spîn-zurătoare: *Curaj!* E și acesta un semn de simpatie, care nu poate veni dela un gîde!

Iubirea lui Alexandrescu de omenire reese din toată opera lui. Se uită pe sine cînd e vorba de totul genuluî ome-nesc din care și prin care trăește. Se uită pe sine chiar în raporturile cele mai personale și mai intime ce poate avea sufletul nostru. E caracteristic din acest punct de vedere *raportul său către cele două mari puteri cîrmuitoare ale vie-ței lui: către Dumnezeu și către dra-goste.*

E afară de or-ce îndoială, mai întîiu, că Alexandrescu e teist. Crede în o pu-tere supranaturală care cîrmuește totul. Concepția lui despre puterea creiatoare seamănă însă a *panteism*.

In *Rugăciunea* (p. 37) zice, vorbind de D-zeu:

Cunosc cu toate acestea și văz cu 'ncredințare
 Că'n fapta cea mai mică și 'n lucrul cel mai mare
 De o potrivă ești.

Cu tunetul din ceruri tu ocolești pămîntul,
 Inflorești cu natura și rescolești cu vîntul.
 Ești viața ce ne-aï dat.

Dar oare-care personalitate par că tot
 are această «putere fără margini», care
 «înflorește cu natura», «se confundă cu
 tunetul și cu vîntul», se află «în fapta
 cea mai mică și 'n lucrul cel mai mare»,
 și este «însă-și viața» ce ne a dăruit.

Personalitatea «stăpînului nostru»
 reiese din faptul că lumea e făcută de
 el după un vecinic plan (pag. 37),
 ceia ce presupune o inteligență.

Spinoza, genialul filosof al panteismului, identificînd pe D-zeu cu natura,
 cum pare că face și Alexandrescu, trăgea d'aci ultima concluzie: tăgăduia
 «totuluï» o personalitate care ar fi în
 stare să lucreze conform unor scopuri,
 deci după un plan.

Afară de inteligență, natural că unei
 ființe creatoare trebuie să i se admită și

sentiment. Alt-fel personalitatea e incomplectă. Ultimele două atrbute psihice i se recunosc în faptul *Rugăciuni* ce i se adresează, ori-care ar fi obiectul rugăciuni.

Din însăși simpla imprejurare că se adresează cineva stăpînitorului cu o rugăciune, se presupune credința că acel stăpînitor se poate îndupla uneori, prin urmare că poate avea *milă*.

In sistemul causalității științifice și în sistemul spinozist, rugăciunea n'are nici loc, nici sens. In locul lui *ora* vine *labora*.

Ce ne interesează însă mai mult, este tocmai *ce cere* Alexandrescu în rugăciunea sa către cîrmuitorul lumi. Un alt credincios, cu aspirații mai puțin ideale, cînd ar îngenunchia să se roage către Atotputernicul, ar cere de sigur ceva de folos pentru el sau pentru aî săi; ar cere pîinea de toate zilele; ar cere succese în luptele sale cu oameni, cu nevoile vieței; ar cere noroc, putere, glorie, mărire, avere; ar cere să-

nătate, prelungirea vieței, poate chiar cîștig la lotărie, sau la joc de cărți, ar cere, să zicem, o moarte liniștită, dacă nu, mai de grabă, o dragoste norocoasă sau o căsătorie cu bună zestre.

Ce cere Alexandrescu?

El cere (vezi *Rugăciunea* pag. 56) calități cari l'ar face destoinic a contribui la fericirea lumii.

Fă ca în totdeauna pe-a virtuții cale

Să merg necontenit

Dreptatea să o știu.

Conștiința să-mi fie cereasca ta povăță.

Fă să doresc de obște al omenirei bine.

La oameni adevărul să-l spun fără sfială.

De cel ce rău îmă face, de cela ce mă nșală

Să nu-mi răsbun eū.

Să ne amintim și de frumoasa strofă din cele adresate *anului 1840*:

Eū nu-ți cer in parte nimica pentru mine.

Soarta-mi cu a mulțimii aș vrea să'mpărtășesc

Dacă numai asupra-mi nu poți s'aduci vr'un bine

Eū riz d'a mea durere și-o desprețuesc.

El nu se adresează lui D-zeu ca la un vechil obligat a-i procura lui tot ce-i trebuie, ci ca la adevăratul ziditor și cîrmuitor al lumii, ca la părintele ome-

MEDITAȚIILE LUÎ GR. ALEXANDRESCU

niri. Ii cere să-i dea puterile necesare d-a fi cît mai folositor oamenilor.

Dar aici raportul e de natură ceva mai intelectuală, mai abstractă, mai rece. Să considerăm însă *raportul lui către orbitorarea putere a dragosteї*. Nică aici Alexandrescu nu-și uită datoriiile sale către omenire. E un punct principal și deînn de relevat. Puterea de iubire a lui Alexandrescu mare. Când iubește, și asta se întâmplă nu odată,—iubește cu patimă. Toate instinctele vieții se deșteaptă, strigă în inima lui. E o captivitate sufletească.

Când privești pe Alexandrescu prin partea creațiunei lui intelectuale din Epistole, Satire și Fabule, nu te-ai aștepta să găsești în el pe omul cu inimă aşa de adînciubitoare. Tocmai asta e una din caracteristicile marelui suflet echilibrat al poetului. Inima lui e la înălțimea minții. Pe cît e de intelligent, pe atît e de sentimental. Desvoltarea forțelor lui sufletești nu este unilaterală, ci armonică.

V

Cuprinsul emoțional al operei lui

Până aci am privit mai mult raportul intelectului lui Alexandrescu față cu unele din problemele mari ale vieții și ale lumii; să ne coborîm acum ceva mai mult în adîncimile acestei personalități, și să aruncăm o privire în taina vieții lui emoționale, atât cît a voit, sau mai bine, a fost nevoie să ne șărate din dînsa.

Cu oare-care tremur sufletesc de piețate descindem în sanctuarul, unde stață îngropate, ba nu, unde trăiesc încă, trăiesc și plâng, atîtea visuri amăgite, speranțe deșarte, dureri nemîngăiate, iubiri ucigătoare. Catacombă sufletea-

scă, unde răsună voci grave, ca din adîncul naturei lucrurilor, și ne vorbesc de patrie, de omenire, de dreptate și mai ales de iubire.

Cu o sfintă infiorare de simpatie omenească și de respect trebuie să se atingă cineva de emoțiile desvelite și încremenite în operile marilor suflete, cără s'aștăvântat să deschiză omului misterul vieții lor interne.

Rolul mare ce a jucat iubirea în viața sufletească a scriitorului nostru merită să ne opreasca mai mult atențunea. Ea dă lumină asupra producțiunii lui artistice și asupra caracterului acestor producțiuni. Când vom vedea cît de încătușată era simțirea lui în lanțurile pasiunei, și vom vedea că totuși el era în stare să lupte împotriva patimei și să se gîndească la datorile lui către omenire, vom înțelege de cîtă abnegațiune era capabil acest suflet și ce ideie înaltă își făcea de scopul vieței omenești.

E necesar să ne aruncăm ochiul în

treacăt asupra întregului cuprins al *Meditațiilor*. Cea mai mare parte se referă la sentimentul lui de dragoste.

Constatăm un lucru ciudat, dacă nu va fi fost intenționat de poet. Însăși *succesiunea subiectelor tratate în colecțiiunea lui de Meditații* ne dă ideia diferitelor dispoziții sufletești, cari s-aு urmat ca valuri de emoționiști și au făcut să se reverse, în inflăcăraturul limbaj al poesiei, sbuciumul vieței lui interne, atât de agitate.

Poeziile lui sunt par că dinadins aranjate astfel, ca să dea cititorului impresia unei autobiografii intime din cele mai mișcătoare.

Fluxul emoțional aci se ridică pînă la înăltimile iubirii de omenire, de patrie, și aci se adîncește în vulturile passionate ale dragostei, aci se răslătește în sărituri sburdalnice și repezi peste întinsul ridiculului omenesc, izbind, surpînd, răsturnînd.

E interesant a urmări în carte dispoziția acestor diferite stări sufletești, ca

niște stratificațiuni de geologie psihică a unei viețiri dispărute. Nu doară că ele său succedat întocmai în această ordine în totalitatea lor, după epoce sau perioade din viață. Ele împart și caracterizează mai de grabă diferențele momente parțiale și faze din viață, decât viața însăși, în totalitatea ei. Ele sunt stratificații, care se repetă și se întrelapă în tot decursul existenței, de sigur cînd într'o ordine cînd în alta. Involuntar poate că poetul le-a cules și clasat, așezîndu-le într'o ordine fixă, represințînd probabil pe cea mai obișnuită în sufletul lui.

ca ren

Cartea lui s'ar putea împărți, după subiectele tratate, în mai multe părți.

I.—În partea întâi, care ține cam pînă pe la pag. 49, inima poetului e preocupată de adîncă problemă a fericirii și soartei omului în genere, — a omenirii ca unitate colectivă, — și în special a patriei.

După-ce în faimoasa și splendida sa

meditațiune filosofică asupra anului 1840, aruncă o privire înaltă și dornică asupra viitorului omenirii, privire melancolică, dar inspirată de credința în mai bine; după-ce își întoarce ochii îndărăt către trecutul patriei, și contemplă plin de mîndrie, prin panorama măreață a mînăstirilor Dealului, Coziei, Tismanei, strălucirea timpilor eroici ai României; după-ce rătăcește pe morintele vitejilor greci de la Drăgășani, stabilind legătura tainică între bărbătescul curaj desvoltat de acele jertfe ale patriotismului și între localitățile cări au răsunat și altă dată de gloria victoriilor și de sgomotul armelor române; după-ce, într'o *impresiune* de o putere electrică rară, cîntă în versuri admirabile, vibrătoare de emoție comunicativă, falnică înfățișare a oștirii române dela 1846, *Alexandrescu* își îndrepteză sufletul către pacănicile meditațiunii ale credinței și pietății. Aci îngenunchiat în profundă *rugăciune*, căzînd în o meditație comparabilă, prin înălțimea gîn-

dirilor și sentimentelor, cu cele mai frumoase imnuri de religiositate morală; aci gînditor și trist înaintea unei *candele* sfinte, destăinuindu-și durerile și desiluziile intime, ascunse de ochi oamenilor, Alexandrescu se ridică în sferele mai liniștite și mai senine ale reflexiuni filosofice, devine mai obiectiv, mai impersonal, revine par că la punctul cu care a început, la problemele universale ale omului în genere.

Intre poezia *Rugăciunea* și *Candela* găsim *Ucigașul fără voie*, cea mai obiectivă și mai puțin personală din toate poeziile cuprinse pînă aci în cercul *Meditațiunilor*. Mai departe vom da peste alta, de același fel, *Cinele soldatului*, pusă de asemenea la locul său. Nicăieri nu și-ar fi găsit mai bine locul *Ucigașul fără voie*, decît aci, dacă nu voim să pendantizăm și să cerem a o fi găsit după *Candela*.

2.— De aci intrăm în partea II, în *regiunea dragostei*.

P.C.

X Urmărind cu băgare de seamă peripețiile desfășurate, nuanțarea fazelor de evoluție a sentimentului, se schițează astfel o psihologie a iubirii,— a iubirii lui Alexandrescu.

Furtunoasele sbuciumări dureroase ale pasiunii se anunță prin un senin din cele mai amăgitoare. E ca acele frumoase apusuri de soare, cări, pentru cunoșătorii cerulu, sănt semne de vîjealie apropiată.

Cînd vedem pe Alexandrescu, în poesia *Frumusețea*, filosofînd asupra farmecelor femeii, în fața D-nei **, noi, cări știm mai dinainte, ce urmează mai departe în volumul său, ca oglindirea celor petrecute în sufletul poetulu, ne înduioșăm de milă și ne vine totodată a zîmbi fără voie, cu acel zîmbet şiret al experienței prevăzătoare, provocat de naivitățile simple ale unui copil, atras în cursă de ademenirî pe atî vechi, pe cît de sigure.

Ce este frumusețea? se întreabă el, analizînd în minte grațiile încîntătoare

ale unei doamne. În credință poate că nu face decât psihologie experimentală, că-și mulțumește numai trebuința de a înțelege, el lasă a-și produce asupra sa efectul de înrîurare fie-care din elementele alcătuitoare ale aceluia complex de calități numit frumusețe: dulceața, tinerețea, blîndețea, eleganța, chipul ei ca un crin,

Inima ei, o liră,
Cuvintele ei, șoapte ce 'n inimă răsun.

Si flacără priviri,
Si grația zimbirii
In ochii ei se joacă, pe buze-î locuiesc.

Un dar, ce nume n'are
In lumea muritoare,
Mișcările-î insușlă, în umblătu-î îl vezî.

Se pare că aceste însușiri drăgălașe, trecînd prin spiritul analitic al poetului filosof, s-aு прins de inima lui ori-aு luat ceva din suflet. Cînd cercetarea rece a încetat, o tulburare din ce în

ce mai întețită se stîrnește și se propagă pînă în adîncimile ființei lui simțitoare.

E destul a citi titlul cîtor-va din poeziile ce urmează după *Frumusețea*: «Prieteshugul și amorul», după care vine «Sufierința», apoi deja ceva tragic: «Nu, a ta moarte...», apoi semnul luptei și al chinurilor iubirii în «Cînd dar o să guști pacea...», etc. În aceste titluri avem un crescendo de pasiune. Pe treptele lor ne urcăm, sau mai just, ne coborîm tot mai mult în vulturile sbuciumului unui suflet prins de vîrtejul amețitor al patimei, din lanțurile căreia se luptă să scape.

Il vezî mai întîi jucîndu-se ca un copil cu primejdia pe marginea prăpăstiei. Rîde, uitîndu-se pînă în fundul ei; se preface a cădea, face haz de teama altora. Pe nesimțite însă amețeala îl apucă, și, închizind ochii, ca într'un vis, se aruncă în jos, cu capul înainte, neștiind ce face, unde se află, ne mai pu-

tînd rezista setoasei atracțiuni a abisului întunecos.

După ce a făcut speculațiuni asupra frumuseții, iată-l jucîndu-se cu focul în *Prieteșug și amor*. E de toată frumusetea limbajul seducător, sofistica încîntătoare a versurilor, prin cari poetul caută a convinge pe *Emilia* că patima nu e aşa de cumplită, cum se pare ei, și că a iubi numai prieteneste nu face de niște inimi tinere, ci de suflete îmbătrînite.

Cînd din hora încintată
 Ce viața ta coprinde
 Cu o față întristată
 Grajiile s-or desprinde ;
 Cînd odată și-o lua sborul
 Tinerețe, bucurie, —
 De-î pofti, atunci amorul
 Lom numi o nebunie :
 Iți voiü fi prieten, frate,
 Iți voiü fi or-ce îți place,
 Si de lume și de toate
 Impreună ne-om desface.

Dar acum e tocmai timpul dragosteî adevarate, infocate. Emilia se sbate,

se opune; găsește argumente, se apără, discută, nu e aşa lesne crezătoare, nu vrea să-şi lase înima în prada unei iluzii trecătoare. Sceptică, sau rafinată, sprijinindu-şă îndoielile pe experiența altora, poate chiar pe a sa, Emilia îi șoptește sfioasă și ispitoare:

... este trecătoare
Flacără-cea arzătoare !

Nu, nu putea să iubească atunci acela care găsește în mintea sa un răspuns aşa de scînteitor de logică mefistofelică, aşa de isteț în comparațiuni amăgitoare, de o rafinărie aşa de gingășă, plină de spirit, de curtenie și de cuvinte frumoase.

Zici că este trecătoare
Flacără-ă cea arzătoare ?
Și ce nu e trecător ?
După vara cea bogată
Vine iarna 'ntăritată,
Bate vînt îngrozitor.
Trandafirul din grădină,
Inflorit de dimineață,
Zace veșted pe tulpină
După ziua de viață.

Dar căci iarna și durerea
 Sint condiția vieței
 Trebuie să las plăcerea,
 Bunurile tinereții?
 Căci zimbarea-ți grațioasă
 Vremea o să ţi-o răpească
 Trebuie, cît ești frumoasă,
 Nimeni să nu te iubească?
 Așa, cum miroș o floare,
 Care trece, care moare,
 Care mine n-o găsești?
 Primăvara a iezi zimbire
 De ce 'nvie-a ta simțire?
 Iarna nu ţi-o închipuiestii?
 O, ascultă-mă, dorită,
 Scumpă, dragă Emilie!
 O zi bună, fericită,
 E o parte din vecie!

Parcă vezî în colțul gurei surisul
 șiret al seducțiunii încîntate de elo-
 cuența amețitoare a dorinței. Cea-ce
 vrea el, nu e patima cu tot lanțul de
 suferințe. El vrea doară «o zi bună, fe-
 ricită». Nu asigură de fel pe Emilia de
 trăinicia dragosteî sale. Din contră, o
 pregătește de la început pentru o repede
 schimbare; îi arată că toate trec și că

valoarea lucrurilor nu stă în durata lor vecină, ci în farmecul ce ne procură.

Nu mai începe îndoială că poetul nu iubește încă, voiește numai să petreacă. Se joacă însă un joc periculos.

Nu mai departe decât în poesia următoare «Suferința», scena se schimbă.

Ce deosebire în mina și limbajul poetului! Posomorît, cu capul plecat sub greutatea uonr gîndirî apăsătoare, el păsește, cu sufletul rănit.

Imi place a naturei sălbatecă minie,
și negură și viscol și cer întărîtat,
și tot ce e de groază, ce este'n armonie
Cu focul care arde în pieptu'mi sfîșiat.

Otrava iubirii, aşa de dulce la gust,
și-a făcut efectul, a pătruns la inimă.
Frigurile încep. E o adevărată jale cînd
pătrunzî cu tot dinadinsul cu ochiul
simpatieîn svîrcolirile dureroase ale
acestuî mare suflet încleștat de miile
ghiare de flăcărî ale patimei.

Dragostea, care zîmbia aşa de dulce,
asa de blind și de drăgălaș în ochi
frumoși ai Emiliei; dragostea, care,

sfioasă, ca o sensitivă, și rușinoasă ca o madonă, abia îngăduia să fi atinsă de departe, cu gîndul, — se schimbă de odată, ca prin minune. Poetul o îmbrățișează, împins de un capriciu tre-

?

cător, de o dorință nebună; și iată prefăcută într-o sălbatecă fieră, lacomă de viajă, însigîndu-și dinții, cu nesațiul unei voluptăți monstruoase în inima lui.

Poesia iubirii pasionate este în general poesia durerii. Dar la mulți acele suferințe au un timbru de plăcută emoție. Dante ne spune de *i dolci sospiri*; Musset ne asigură că suferința lui îi e scumpă (et chère est ma souffrance). La Alexandrescu iubirea e curată tortură, e o frămîntare groaznică, sfîșiitoare; e o rupere în fîșii a inimii, o ardere de viu a sufletului. Vrea să fugă de el însuși, dar gîndul lui propriu îl pîndește ca o fieră sălbatecă.

La umbră, 'n întuneric gîndirea mi să-arată
 Ca tigrul în pustiuri, o jertfă așteptind,
 Și prada îi e gata... De fulger luminată,
 Ca valea chinuirii se vede singurind.

Incerce acum soarta să-mă crească suferirea,
 Adauge chiar iadul șerpă, furii ce muncesc, —
 Durerea mea e înaltă ca desnădăjduirea,
 E neagră ca și ziua cînd nu te întâlnesc.

Căci astfel e acum viața-mă osindită
 O lungă agonie în care tu domnești;
 La glasu-ță, la privirea-ță simt inima-mă isbită,
 Luptându-se 'n convulsi...

O astfel de sdruncinare niciodată nu
 poate avea parcă alt sfîrșit niciodată a-
 linare, decât moartea. Singura-i împă-
 care cu sine și cu sfîrșitul cel tragic e
 d'a muri cu credință că a fost iubit.

Să mor dar la picioare-ță, să mor dar de plăcere,
 În ceasul cel din urmă să auz că măi iubit.
 Să strîng draga ta mină, să simt a ta durere
 Vârsându-se asupra-mă ca balsam fericit.

Iată singura-i mîngîiere. E de o re-
 nunțare atingătoare. Pasarea rănită vine
 să moară la picioarele vînătorulu, mul-
 țumită că zărește în ochi lui o lacrimă
 de compătimire, care cade pe durerea
 ei mortală ca o binecuvîntare supremă.
 Astfel, poetul uită torturi, uită pacea
 vieței lui pierdută pentru totdeauna,
 uită că avea o viață de trăit, un ideal

de realizat, un vis de isvodit. Și, pe patul durerei, cere, ca ultimă grație a fericirei, să moară sub ochi eî, să o vază plîngînd pentru el, să simți durerea eî vârsîndu-se asupra-î ca balsam fericit, și atuncea sufletu-î să sboare pe buzele eî, să ia un lung, un vecinic sărutat și să se piardă în sînul eternităței.

Dar moartea nu vine așa de grabă, cînd o chemî. Chinurile lui îi înăspresc gîndul; din gura lui ies cuvinte de plîngere, cari isbesc în iubita lui ca în cauza nenorocirei lui ireparabile. Dar ce-î dînsa de vină? Ea se știe nevinovată. Imputările lui o rănesc. În dragostea lui nemărginită, ar voi s'o vadă poate și pe ea suferind, ca el. De ce oare întristarea s'o fi luat tot-deauna } ca probă a dragosteî?

In zadar ochi-ți arât iubirea
 Ce ești departe d'a o simți,
 In zadar chipu-ți poartă mîhnirea,
 Umbra durerii ce m'amăgi.
 Subt astă mască văz bucurie,
 Văz mulțumirea-ți să pătimesc,
 Si or-ce aî zice, vrei ca în vecie
 Ceas de odihnă să nu găsesc.

Atunci, desigur, iubita în desperare,
și o fi blestemat viața, o fi dorit, o fi
căutat moartea. El îi strigă, strivit între
două suferințe :

Nu, a ta moarte nu-mi folosește
Nu, astă jertfă eu n-am dorit ;
Dă-mi numai pacea care-mi lipsește,
Pacea adincă ce mi-ai răpit.

Și ca s'o mîngîie de asprele lui cu-
vinte, aruncate în toiul luptei și al du-
rerii, el îi vorbește iar de dragoste. «Te
iubesc astăzi ca mai 'nainte», îi șopte-
ște el cu glas înlácrămat; și o asigură
pentru viitor :

A mea durere trecut nu are,
Ea nicăi va crește, nicăi va scădea ;
Și fericirea, dulcea uitare
Ce crezi că 'ncearcă inima mea
E c'acea tristă, vie tăcere
Care domnește după răsboi,
In cimp de groază și de durere.

Urmează după asta un moment de
reculegere, dat în bucata cea mai artis-
tic esprimată și mai înalt gîndită din
toate poesiile isvorîte din frâmîntările
acestei faze de patimă amoroasă.

«Cînd dar o să guști pacea, o inimă
mîhnită?», se întreabă el. Aicî pornirea
luî către cugetare își ia din nou avînt.
El face negre reflexiî asupra causelor și
urmărilor iubirii, compară prețul iubirii
de femeie cu înălțimea patimilor nobile,
ca iubirea de patrie și de omenire; apoi,
revoltat de perderea energiei ce ar fi
putut-o jertfi pentru atingerea unor
scopuri mai mari în viață, face încer-
cări zadarnice d'a rupe lanțurile, și cade
sleit de puteri, rob al farmecului nein-
durat.

Toată poesia merită citată și citită cu
atențiuine.

Il vezi mai întîi plîngîndu-șî inima
apăsată de chinurile nesfîrșite ale iubi-
rii, apoi căutînd a-șî da seama de geneza
unuî sentiment atât de puternic.

Din cupa desfătării amarăciunea naște ;
Din ochi frumoșî durerea își ia al său isvor,
O singură privire viața veștejește
Cu lanțuri de amor !

Și aceste mici cause ce efecte grozave,

ce devastări sufletești, ce dezastre morale trag după ele !

Amor, care adoarme și legă și datorie,
Ce gloria o stinge, ce n'are nimic sfint:
Antonie jertfește a lumi 'mpărătie
 Si astă un mormînt.

Atunci de odată inima lui superioară, în care sentimentul datoriei strigă de sub greutatea pasiunii, tresare ca dintr'un somn muncit de coșmare. O mustrare de cuget severă trezește în mintea lui idealurile uitate, ridică de pe ochi lui perdeaua ce-i ascundea drumurile largi și senine ale vieții morale. Un glas, cu timbru de amic dojenitor, glasul eternelor interese superioare ale omenirii, se aude blajin și grav.

Nu sunt patimă mai nobile, mai mari, mai lăudate,
Mai vrednică să s-aprindă în inimi bărbătești ?
Nădejdî, viață, cinstă, simțirile 'nfocate,
 Femei le jertfești ?

Crezi tu că pentru tine răsare sau sfînțește
Acel uriaș falnic, al zilei domnitor ?
La patrie, la lume, la tot ce pătimește,
 Nimic nu ești dator ?

Aceste strofe, în conexul ce le servea de ehoū în sufletul poetului, sînt, după părerea mea, punctul culminant în întreaga desfășurare palpitantă a tablourilor de stări sufletești, cari s'aū perindat în vîrtejul zgomotos al pasiunei văzute cu atîta putere de observație și descrise cu atîta colorit de Alexandrescu. El a prins aci momentul sufleștec, cînd patima, într-o clipă de pauză, pare mai lină, cum pare mai potolită mișcarea mării, cînd talazurile, un minut retrase, le crezî că rămîn cristalizate în val înalt și nemîscător. În acea stare de repaus trecător, mai înainte ca talazul să-și prăvălească în spume sgomotoase echilibrul său nestatornic, — în pauza aceluī scurt moment, cînd larma asurzitoare a pasiunei se suspendă într'o clipă de tacută oboseală, — își ridică glasul, de regulă, sentimentele apăsate până atunci de greutatea covîrșitoare a patimei dominante.

Intre sentimente, cel mai înalt, cel mai nobil, care înfloreste în sufletele

de elită, este sentimentul datoriei către patrie, către omenire, către «tot ce pătimește». Ca sentiment mai superior, el este de sigur mai rar, și totodată mai lesne de eclipsat și de suprimat, cînd învălmășeala impulsunilor pasionale mai inferioare, mai legate cu interesele imediate ale vieței, se îmbulzește în sufletul omului. De ordinar, numai cînd aceste pasiuni egoiste sunt mulțumite, în zile de liniște și de sărbătoare sufletească, apare ca un luceafăr timid din tre nori lumina dulce și cerească a sentimentului moral, a pornirilor altruistice de justiție socială și umanitară. Și chiar atunci, răsărîtul luminei morale nu se face în toate sufletele, nicăi de o potrivă în acelea unde se ivește. Cu cel mai mare cuvînt scapăram din să mai rar, foarte rar, în minute de furtună sufletească, printre nori patimelor deslănțuite de uraganul fie al urei, fie al iubirei. Trebue să stea un om foarte sus pe scara dezvoltării morale pentru ca, tocmai în tocul svîrcolirilor pasiuni,

sentimentul datoriei să găsească destulă putere spre a se face ascultat. Intr'un ast-fel de om, lumina conștiinței nu mai vine în raze timide dela un luceafăr ce strălucește în liniștea nopții, ci dela un soare, destul de puternic cîte-o-dată încît să spargă grosimea norilor cări îl ascund.

Ast-fel de om se vede că a fost Gr. Alexandrescu.

Negreșit, nimeni nu s'asteaptă ca, odată glasul sever al datoriei auzit, vijelia sufletească să se potolească numai-decît. Nu. Un exemplu de această imposibilitate îl avem chiar în Alexandrescu, în poesia citată. Tocmai recăderea în jalnica sfâșiere a nenorocitei lui iubirii, pune și mai mult în relief puterea sentimentului superior, care a încercat să lupte cu o patimă atât de înverșunată.

Maî trebue să adaug, firește, că deja patima e, în totalitatea ei, pe cale de scădere, cînd permite minței a-î căuta cauzele, a-î urmări efectele, a-î discuta

valoarea morală. Nu e mai puțin însă adevărat că furia ei e destul de mare încă. Strofele ce urmează, după cele citate, par un răspuns al inimei rănite la imputările rațiunei.

E ū lanțurile mele le sgudui cu minie
 Ca robul ce se luptă c'un jug ne-omenos,
 Ca leul ce isbește a temniței tărie
 Si geme furios.

Dar rana e adincă și patima cumplită,
 Si lacrăma de singe, obrajii mei arzind
 Resfringe frumusețea, icoana osindită
 Ce o blesetm plingind !

O văz ziuă și noaptea, seara și dimineața,
 Ca un rănit de moarte simț în piept un fier greu;
 Voiu să-l trag ; fierul iese, dar iese cu viață
 Si cu susfletul meu !

Fără aceste strofe, fără acest răspuns dureros al pasiunei la glasul datoriei, poesia ar fi pierdut din puterea de emoție estetică tot ce ar fi cîștigat poate în seninătate de gîndire și de sentiment pur intelectual. Aci e însă o luptă ; efectul tragic iese tocmai din fioroasa

rupere a sufletului, tras în doă părți de cele doă forțe cari-l chinuesc ca niște spirite vrășmașe.

Par că auzim aici dramatică voce a lui Faust : «Două suflete sînt în mine.»

In poesia «Încă o zi cu tine», poetul, pe patul de moarte, își ieșea adio dela lume; dela iubita lui, care pentru el e lumea toată.

Ce frumoase strofe de dușoșie concentrată ! Ilusia ce aș adesea uni bolnavii de-a vedea toate lucrurile din prejurul lor departe, departe, și mici, în fundul zării, o încearcă poetul pe pragul mormântului, cînd se uită îndărăt la viața lui de dragoste și își privește iubita.

Întorc acum asupră-ți privirea-mă dureroasă,
Ca cel din urmă adio la tot ce am perdit:
Din ceața vecinieei, stea blîndă, luminoasă,
Te văd lucind departe, departe în trecut.

Tot ce o roagă, e să nu-l uite, să-ți
repete adesea numele în taină.

Căci toată a mea viață își fu ea închinată,
Căci alt decît iubirea-ți ea nu avu mai sfint,
Căci tu ești încă astăzi dorința-mă neschimbătă
Și visu-mă cel din urmă aicea pe pămînt.

Și ce tristă mîngăere își face singur
pentru perderea esenței !

De ce să pling viața ? În trista-î prelungire
Ar fi văzut ea poate amoru' î apuind...

Și ca să lase după el suveniri și maș
dușoase, el, aducîndu-șă aminte de impu-
tările și bănuelile făcute din gelozie ne-
dreaptă iubitei sale, îi șoptește :

E vremea de ertare : vecia ne'mpăcată
Mă chiamă... Cerul iartă acelor ce-aű iubit,
Din fericire, negreșit, moartea ce crede,
că sta gata să pună capăt esenței lui
șbuciumate, nu e decît prilej de fru-
moase versuri. Cel mult se poate lua
ca simbol pentru moartea iubirii lui,
maș bine a patimei lui.

Cu această poezie, în adevăr se sfîr-
șește faza de sbucium sufletesc. La sfîrși-
tul acestei faze dureroase el poate zice,
uitîndu-se îndărât spre obiectul atîtor
neliniști pasionale :

Te văz lucind departe, departe în trecut.

p. 01
De aci începe altă fază, faza *convalescenței*.

Rana nu este încă vindecată. Cea mai ușoară atingere, e o atingere dure-roasă. Vibrațiile sufletești aŭ timbrul permanent de jale.

E drept că numai găsim nică o bucată în care să se trateze în special subiectul dragostei. E drept că poetul începe a-și relua avintul său filosofic în cugetări și meditații mai abstracte, din ce în ce mai obiective. Dar e tocmai ca un om, abia de câteva zile ridicat din patul suferinței, și care, în nerăbdare copilărească, voiește să alerge, spre a-și încerca puterile; dar, după cîțiva pași mai imprudenți, e nevoit să se aşeze, să-și rețină răsuflarea, să își potolească palpitările grăbite ale inimiei lui încă slabe. Durerile rănei se resfrîng în slăbiciunea corpului întreg.

Cu ocazia serbării unuī an nouă, în poesia «Un ceas de cînd anul trecu...», în contemplarea unuī «*Buchet*», în plim-

bările cu «*Barca*» pe un lac de mult cunoscut, își aduce aminte de dure-rile și deliciile dragostei lui trecute.

Amintirea e doar în treacăt și parentetică. Dar se simte că e cu atât mai fără voie, mai necăutată. La altceva se gîndia și voia să se gîndească poetul, alte sentimente ținea el să ne descrie. Și de-o dată un oftat îi întrerupe cursul cugetării și al vorbirii, ca un junghiu în inimă, ce străpunge în treacăt puterile sleite ale convalescentului. Reprezentările ideilor găsesc drum bătut și lésnicios către centrul bolnav de simțire escesivă, către celulele de emoțiune maladivă, abia lecuită.

Iar cînd poetul încearcă a-și ridica mintea în regiuni mai înalte și mai reci, cînd voiește a-și rătaci privirea în spectacolul liniștit și odihnitor al naturei, aceste momente servesc adesea tot ca escitații, cari ating suscep-tibilitatea lui dureroasă. Și, după cum un nerv optic, atins cu orice fel de

escitant, dă tot sensație de lumină, iar un nerv acustic tot sensație de sunet, tot aşa nervul durerii, pentru a zice astfel — care, în cazul de față, pare a fi mai tot simțul intern al poterului, mai toată conștiința, mai tot sufletul lui — dă sunet de jale, dă sensații de adâncă melancolie, or de ce fel de spectacole naturale, or de ce fel de idei abstrakte ar fi atins.

Așa, citiți bunioară *Reveria* și mai ales *Meditația* și *Miezul nopței*.

Filosofia din *Reveria* se încearcă să explice acest sentiment de melancolie, de vecină nemulțumire a omului cu soarta lui, acel

«...instinctul de-o viață dorită
«Ce n' o află omul aicea trăind».

Explicația e cam metafizică, și încă de-o metafizică platoniciană, care amintește de vechea ipoteză a marelui filozof grec despre originea cerească a lucrurilor și a omului.

Din lumea ideilor, unde s'ar fi găsind tipul sau prototipul tutelor lucrurilor și ființelor, a venit și sufletul omului, întrupat în materia pământului. Și nemulțumirea noastră nesfîrșită pe pămînt nu ar fi alt-ceva decât nostalgia ideală de izvorul ceresc al ființei noastre sufletești, unde am fi trăit ca ideal în lumea ideilor, mai înainte de a trăi ca oameni imperfecți în lumea simțurilor.

Căcă sufletul nostru, ca raza de soare
 Ce-și are ’nceputul mai sus de pămînt,
 Deși luminează a sa închisoare,
 Iși află în ceruri isvorul cel sfînt.

D-acolo adîncă acea aspirare
 Spre bunuri ascunse ce noți divinăm.
 D-acolo deșertul, dorință, întristare
 Ce chiar în plăcere ades le aflăm.

. ,

E interesantă de urmărit oscilarea și vaccilarea sufletului poetului în bucața intitulată «*Meditațiune*».

Mați întîi se încearcă a descrie *Toamna*.

Și, după prima strofă, mai înainte chiar de a o stîrși — la spectacolul galbenelor frunze pe dealuri semăname — un roiu de gînduri jâlnice îl năpădesc. Ișii aduce aminte de prietenii morți în floarea vîrstei. După două strofe, revine. Ișii observă parcă slabiciunea. Vrea să continue contemplarea obiectivă mai departe. Pauza momentului de schimbare a direcției gîndurilor se vede chiar din modul transcrierei în liniî punctate.

Strofa a 2-a începe:

Ce netedă cîmpie ! cum ochiul se uimește !

Apoi, nu mai departe decît în strofa următoare, în mintea lui se desfășoară priveliștea sîngeroaselor lupte ce s'aă dat pe acea cîmpie a Brăilei. Daci spiritul lui trece la entuziasmul eroilor, pe care-l zărește sub forma unei ilusiî și a unei vanități copilărești. Apoi urmează tristele lui gîndirî relativ la zădărnicia gloriei și a nemurirei. Daci se urcă și mai sus,

|îmbrățișează cu ochi minții un cîmp
și mai larg de desiluzii omenești: cu-
getă asupra soartei omenirii în ge-
nere, și o presintă alergînd zadarnic
după fericire, ca după un miraj, care
necontenit fuge înaintea noastră, cu
cît credem că ne apropiem de el. Și
încheie cu dureroasa exclamare adre-
sată creatorului.

Dacă în cartea soartei omu-ar ști să citească,
Să-șî afle fieș cară grozavul viitor,
Cine-ar mai vrea, stăpîne, aicea să trăiască
Cind lumea e de chinuri nedeșertat isvor ? !!

Aceeași melancolie, dar raportîndu-se la cause mai personale, în poezia *Miezul nopței*. Poetul își aduce aminte, în liniștea și singurătatea nopței, de incercările triste, de amărăciunile vieței lui. Își aduce aminte cum și-a perdit părinții și pe toți din prejurul lui, cum a rămas singur și strein pe lume. Jalea îl înecă. Se gîndește la moarte, ca la
sfîrșitul dorit al unei existențe sdrobite.

Cu toate că nu cunoaștem necazurile
și supărările prin cari a trecut Gr. A-

alexandrescu, ne înduioșăm. Și cînd zice,
puțin căm teatral, nu e vorbă:

Văzînd zilele mele de suferințe pline,
Puiu mîna pe a mea frunte și cauți un mormînt

ni se strînge, fără voie, inima de
atîta desnădejde. Te gîndești de o
dată, la momentele de apăsătoare și nea-
gră descurajare ce aî avut, poate, vre-o
dată în viață și în care aî încercat în tine,
dacă n'aî mărturisit tare, dorința de-a
nu maî fi.

O nouă fază a vieței sufletești începe
acum, (pag. 105—129).

Rana s-a vindecat, s-a cicatrizat. Su-
fletul e gâta de noi lupte, și negreșit
de noi suferințe. Dar, maî încercat, el
știe, din experiența trecută, să evite
stîncile dureroaselor pătimi covîrși-
toare. A maî învățat ceva, de o filosofie
practică foarte însemnată: a învățat să
surprinza și să guste partea fericită a
întîmplărilor.

Încercările lui îi ajută simpatia în
dorința de a feri și pe alții de durerile

vieții. Îl veză adesea în rolul de consolator, de povătuitor. Cine poate să mîngâie mai bine pe alții decât cel ce-a suferit?

Faza nouă e faza vibrațiilor sufletești mai amare, fără a fi sfășietoare. Melancolia lor are timbrul resemnărei înțelepte. E un suspin de om matur, mai mult de cît de copil naiv. Inima lui, în loc să iasă zdrobită din luptele de mai înainte, a ieșit mai oțelită, iar lira lui a căpătat noi coarde. Poetul trăiește nu numai în prezent, ci și în amintirile sale.

Ce mai poate urma după această fază afectivă? Ce liniște mai mare? Doar liniștea obiectivităței filosofice.

Poetul începe să nu se ocupe atât de emoțiile sale, ci să privi împrejur și să mediteze.

Aici întâlnim o poesie către o copiliță de un an, mai mult o glumă; găsim *Cinele soldatului*, de un caracter cu totul obiectiv; *Fericirea*, o reflecțiune filosofică.

Singura mai subiectivă și mai personală, e *Nina*, caracteristică prin felul afectului ce descrie: bucuria că a scăpat de dragoste, emanciparea sufletului din sclavia patimei.

In sfîrșit, Nino, simt că trăesc,—esclamă el.
Inima-mi astă-ză e izbăvită
D-acea sclavie nesuferită.

Ceea ce îi era nesuferit lui Alexandrescu, îi era *sclavia patimei*, care face pe om să-și uite de «legă și datorie».

Alcătuirea echilibrată a sufletului său, nu l-ar fi indemnătă niciodată să zică :

Și cît de mult îmi pare rău
Că nu mai sufer încă

Nu era pare-se din acele naturi, cără caută beția patimei, orgia sentimentelor zguduitoare. *Erau*

N'avea însă nici seninătatea liniștită, prea liniștită, adesea rece, dar vecinice zîmbitoare a lui Alexandri. În poesia *Nina*, jubilează negreșit «că numai suferă». Iubirea caldă, însă mai intelectuală, era o necesitate a vieței lui. Ba,

mai mult: era una din condițiile lui de fericire.

Așa ne spune el însuși în mai multe rînduri: precum în «Un ceas e de cînd anul trecu» (p. 76, str. 4), st. I, III și IX, etc. Citez pe cea din urmă.

De mî-ar fi iertat astăzi a 'ncepe să trăesc,
Cîte mî-a dat amorul minuturi, ore bune,
La un loc adunate . . .
Si din toate o scurtă viață să 'ntocmesc.

Acest simțimînt pare a fi avut asupra lui, între altele și mai întîi, efectul negativ d-a-l face să uite necazurile; apoî chiar efectul *stenic* de a-l pune în poziție să'șî vază mai cu inimă și cu avînt generos de datoriile sale.

Si cea mai mare din datoriile sale este, încă odată, a contribui la progresul omenirii, la realizarea binelui obștesc. La acest scop tind *satirile* și *fabulele* sale, cară biciuesc răul; la asta se gîndia poetul în liniștea singurătății sale. Căci, dacă Alexandrescu dorește pacea vieții de țară, n-o dorește numai pentru mulțumirea egoistă a odihnei și

petreceri. El nu poate cugeta și zice că *Depărățeanu*, părăsind tumultul vieții de oraș, cu luptele lor nemiloase:

Nu mař vreař să ſtiř de cine

Face bine

Ši de cine face răř.

Dela mic pină la mare

Fie-care

E victimă sauă călăř.

Nu. Preocuparea de interesele culturale ale omenirii nu-l părăsește nicăi un minut.

La cîmp, locař de plăcere,

Eř multumit ař trăi,

Liniștit ſi în tăcere,

Ziua mea ař implini.

La binele care-mi place

Ši neamului meu doresc,

Pe voi, ciři puteři a-l face,

Ař cerca ſă vă pornesc.

Ar da laude, ar împărți lauri onorii
pentru cei de ispravă;

Iar celuia ce se vinde,

Un trăznet răsbunător.

VI

Incheere.

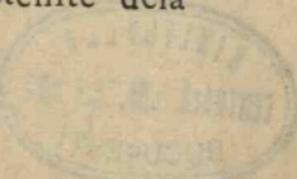
Am schițat în linii generale sistemul gîndirilor filosofice și direcțiunea vieții emotionale depuse de Grigore Alexandrescu în *Meditațiile* sale. Ar fi interesant a se analiza, din acelaș punct de vedere, și restul volumului: *Epistolele*, *Satirele* și *Fabulele*. Reunind resultatele studiului acestor două feluri deosebite de producțuni artistice, s'ar complecta figura intelectuală, atât de măreță, a poetului.

Nu e numai un sentiment de pietate, nicăi numai interesul curat științific care împinge către desvelirea ideilor, ce

trăiesc în operele scriitorilor noștri mai distinși de altă dată. E chiar dorința de a-î vedea contribuind încă de fapt la îmbo-gătirea și împodobirea culturei noastre. Ideile există și numai dacă le faci să se producă în spirite. Ideile cari stațu scrisă în cărți, nu sunt reale, ci numai posibile, numai virtuale. Realitate n'așă în cărți de cît literile, semnele tiparului. Si proba de viață intelectuală a unui popor nu stă în mulțimea literaților și a scrierilor, chiar dacă acestea ar fi es- celente. Stă în mulțimea și valoarea ideilor cari circulă în spiritul public, stă în mulțimea cărților bune din trecut sau de azi, *cari se citesc*.

Așa de puținidintre noi mai deschid azi operele unui Alexandrescu și chiar Alexandri, în cît, vorbind de acești poeți, par că vorbești de literatura română, de acum cîteva secole, - pe cînd nică nu era. Nu s'a zis oare deja că literatura noastră începe dela Eminescu?

De ce să lăsăm să ruginească neîn-trebuințate comorile moștenite dela

fruntași sufletești ai neamului nostru? De ce să facem ca sgîrcitul care moare de foame să răcorindu-se pe grămezi de aur? De ce să ucidem, prin nepăsarea noastră, aspirațiile către o viață înaltă și generoasă ale sufletelor marilor noștri artiști? Ei cer, din adîncimile trecutului, să trăiască, și nu pot trăi, ca sprite ce sunt, decât în spiritul nostru. Si noi le închidem sufletul, și îl lăsăm să moară, fără să băgăm de seamă că în viață lor a prins rădăcină viața noastră, și că intensa lor resuscitare este deplina noastră desvoltare sufletească.

SFÎRȘIT

